ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Г. А. Іваниця

Інтернет-
підтримка

УКРАЇНСЬКА МОВА

БУКВАР

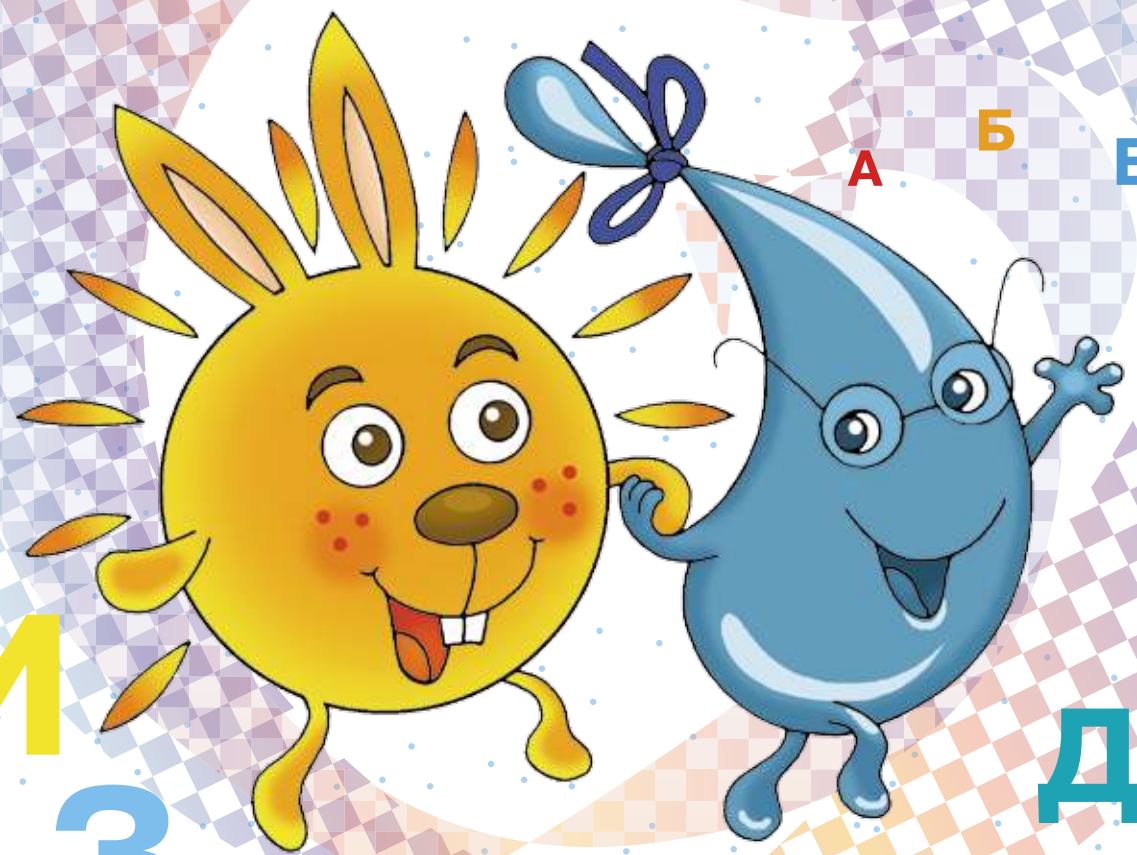

1
клас
ЧАСТИНА 1

Г. А. Іваниця

УКРАЇНСЬКА МОВА

БУКВАР

Підручник для 1 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

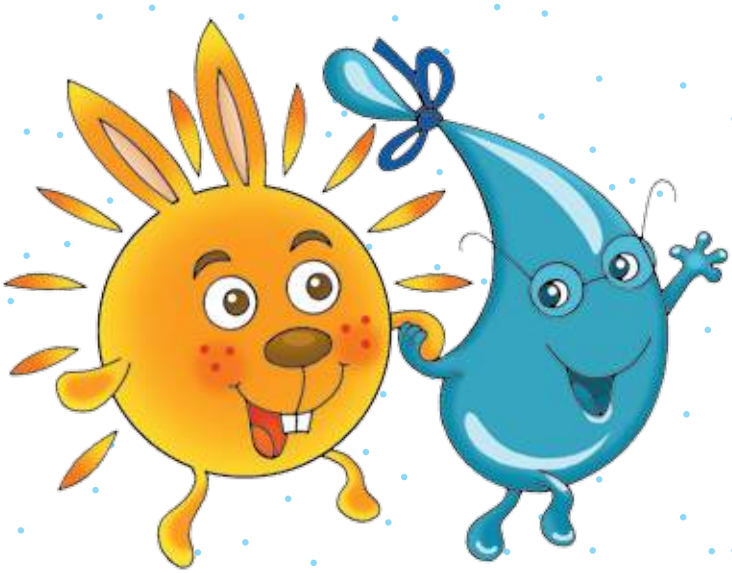

Харків
Видавництво «Ранок»
2018

УДК [811.161.2:028.1](075.2)
І-19

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 06.07.2018 № 734)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Ілюстрації художників *О. С. Юхтмана* та *О. В. Зеркалій*

Іваниця Г. А.

І-19 Українська мова. Буквар : підруч. для 1 класу закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / Г. А. Іваниця. — Харків : Вид-во «Ранок», 2018. — 80 с. : іл.

ISBN 978-617-09-4426-9.

УДК [811.161.2:028.1](075.2)

Інтернет-підтримка
Електронні матеріали до підручника розміщено на сайті interactive.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-4419-1
ISBN 978-617-09-4426-9 (Ч. 1)

© Г. А. Іваниця, 2018
© О. С. Юхтман, ілюстрації, 2018
© О. В. Зеркалій, ілюстрації, 2018
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2018

Щирі вітання, друже!

Чи знаєш ти, що кожну людину можна назвати по-різному? Ось тобі які назви підходять?

Добра людина! Син або донечка? Брат чи сестра? Онук чи онучка? Сусід чи сусідка? Вірний друг, щира подруга... А в якій країні ми живемо? Отже, ми українці! А ще ми європейці.

Від сьогодні тебе, друже, ще називатимуть **«школяр»** чи **«школярка»**, **«учень»** або **«учениця»**... А бути школярем — дуже відповідально.

Любий школярику! Перед тобою твій перший підручник — буквар. Його герої Сонцезайчик і Краплинка запрошують тебе до цікавого й такого потрібного навчання.

Отож, друже школярику, читай, пиши, малюй, спостерігай, розповідай, досліджуй та пізнавай світ і **«Дивись не забудь: Людиною будь!»** у природі та серед людей!

Автор

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ

Послухай, обміркуй, запитай, зрозумій

Читай або слідкуй за читанням

Виконай дослідницьке завдання

Розкажи, надрукуй чи напиши

Працюємо творчо в парі або в групі

Зверни увагу! Твої відчуття?! Поспілкуймося...

Я — школяр!
Я — школярка!

Мова. Українська мова

Мова — найважливіший для людей засіб спілкування та пізнання світу.

Гра-дослідження

Для чого потрібна мова?

Розкажіть, як люди використовують мову.

МИСЛИТИ

ГОВОРИТИ

ЧИТАТИ

ПИСАТИ

За допомогою мови люди зберігають і передають знання, висловлюють думки, почуття.

Дізнайся і розкажи про пам'ятники книзі. Поміркуй, який ще пам'ятник книзі можна створити.

Відгадай загадку.

Не дерево, а з листям, не людина, а говорить.

Мова — засіб порозуміння між людьми, обміну культурою. У світі існує багато мов.

Назвіть зображені на світлинах країни. Поміркуйте, яка мова в них звучить.

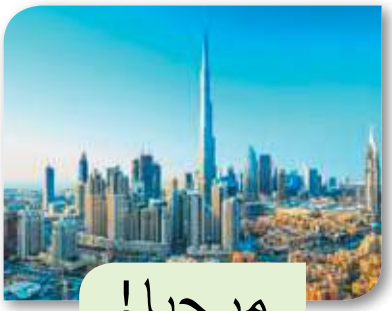

Марія Хоросницька

МАТУСИН ЗАПОВІТ

Раз казала мені мати:
«Можеш мов багато знати,
Кожну мову шанувати,
Та одну із мов усіх
Щоб у серці ти зберіг».
В серці ніжну і погідну
Збережу я мову рідну!

Розшифруй прислів'я.

Яка голова, така й мова.

Українська мова — мова українського народу і державна мова в Україні.

Володимир Забаштанський

РІДНА МОВА

Як нема без зірок небозводу,
Як блакиті без сонця нема,
Так і мови нема без народу,
І народу без мови нема.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Українська мова — одна з найбагатших і наймилозвучніших мов у світі.

Які українські народні пісні ти знаєш, співаєш?

Поміркуй над висловом Івана Франка.

Мова — коштовний скарб народу.

Мовлення.
Усне і писемне мовлення

Мовлення — це спілкування людей за допомогою мови.

Як людина використовує мову? Де відбувається спілкування?

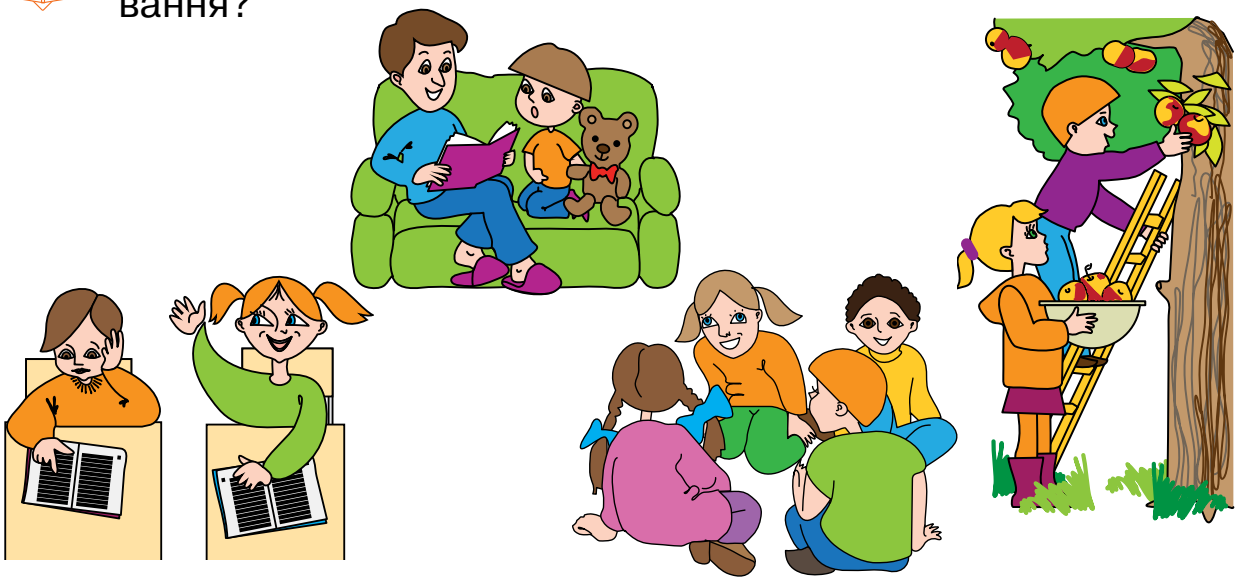

Отримати інформацію допомагають органи чуття. А як її можна передати, поширити?

ДОТИК	СМАК	СЛУХ	НЮХ	ЗІР
ШКІРА	ЯЗИК	ВУХА	НІС	ОЧІ

Розшифруй прислів'я.

Не кажи — не вмію, а кажи — навчусь!

Обмінюватись думками, розповідати, запитувати, відповідати можна за допомогою усного і писемного мовлення.

Гра-дослідження

Що таке усне і писемне мовлення?

Розкажіть, де усне, а де писемне мовлення.

БЕСІДА

СЛУХАННЯ

ВИСТУП

РОЗПОВІДЬ

ДРУКУВАННЯ

ПИСЬМО

ЧИТАННЯ

ДІАЛОГ

Усне мовлення ми сприймаємо на слух, а писемне — зором.

Розшифруй прислів'я.

Умієш говорити — умій слухати.

Завдяки мові та мовленню люди обмінюються думками, знаннями, почуттями.

Досліди, на чому писали люди.

КАМІНЬ

ГЛИНА

ПАПІРУС

ПЕРГАМЕНТ

ПАПІР

Розшифруй повідомлення на тему «Дорогою до школи» та поділись інформацією з однокласниками.

Під час усного мовлення людина використовує жести, міміку, інтонацію. На письмі їх можна замінити емотиконами.

Щоб у класі всім було комфортно, потрібні правила поведінки. Складіть їх за допомогою емотиконів.

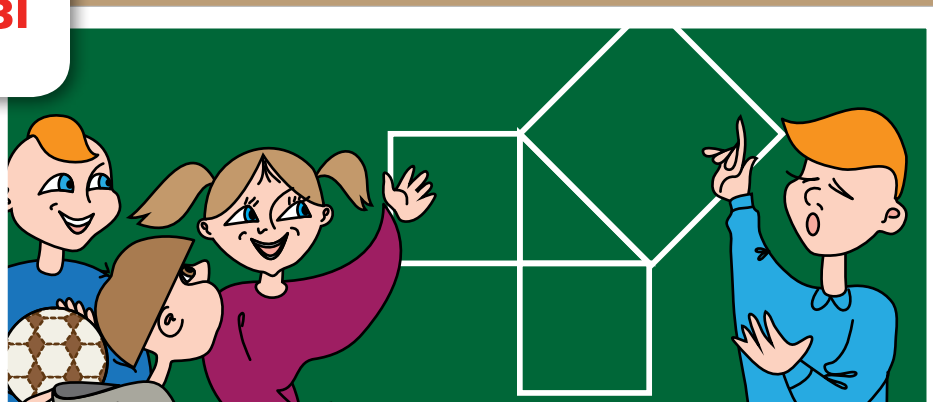

Культура усного і писемного мовлення

Культура мовлення — це вміння правильно говорити, грамотно писати.

Послухайте оповідання «Як було написано першого листа». Перекажіть зміст за початком.

Було це давно. Одного разу Теффі з батьком вирушили на риболовлю...

Дружити іншими словами: **товаришувати**, **приятелювати**, **ладнати**.

Склади прислів'я за зразком та поясни їх значення.

Людина без друзів —

таке й життя поведеш.

Нових друзів май,

що дерево без коріння.

Яку дружбу заведеш,

а старих не забувай.

Важливо вміти читати і писати, дотримуючись мовних норм, точно і уважно вживати слова.

Обов'язково бери до уваги, з ким спілкуєшся чи для кого пишеш.

Гра-дослідження

Правила спілкування

Складіть діалоги за початком. Використовуйте міміку, жести, інтонацію.

У родині **У школі** **З друзями**

— Вибач, будь ласка...

— Перепрошую...

— Привіт!

Щоб мовлення було доречним, потрібно враховувати, з ким спілкуєшся чи для кого пишеш.

Відгадай загадку.

Дмитро Білоус

А відгадай-но: що я таке?
Всі хочуть, як народиться дитина,
щоб я було красиве і дзвінке,
бо носить все життя мене людина.

Коли спілкуєшся з кимось, називай його на ім'я — використовуй звертання.

Звертання — це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються.

Дмитро Білоус

ЗВЕРТАННЯ

Скільки є в нас, любі друзі,
Для звертання ніжних слів —
І до тата, й до матусі,
До бабусь і дідусів!

І татусю, й мамцю, й нене,
І дідусю, й бабцю теж,
Миле, ніжне, сокровенне —
Як ще краще назовеш?

Підготуйте розповіді за малюнками і початком.

Привіт! Ми друзі. Нас звуть ... та .... Ми маємо спільне захоплення. Це ....

Які імена у твоїх однокласників? Як ви звертаєтесь одне до одного в класі?

Розшифруй прислів'я.

Дерево міцне корінням, а людина — друзями.

Моє довкілля

Одиниці мови. Слово

До одиниць мови належать звуки, слова, словосполучення, речення, тексти. Це її багатство!

Ігор Січовик

РІДНА МОВА

Буква до букви —
І виникло слово.
Слово до слова —
Звучить рідна мова.

Слова утворюються зі звуків. Кожне слово має значення.

Перегляньте сторінки зі словника в картинках. Назвіть слова і поясніть їхнє значення.

ПОДВІР'Я — ділянка землі біля будинку.

КЛУМБА — квітник певної форми (квадрата, круга тощо).

ПАРАСОЛЬКА — пристрій для захисту від опадів або сонця.

Розшифруй прислів'я.

Зрубати дерево — п'ять хвилин, а виростити — сто років.

Кожна мова має свій словник. Що багатший словник, то багатша і різноманітніша мова.

Гра-дослідження

Де живуть слова?

Відвідайте шкільну бібліотеку.
З'ясуйте, які в ній є словники і чи живуть у них слова.
Складіть розповідь на тему «У бібліотеці».

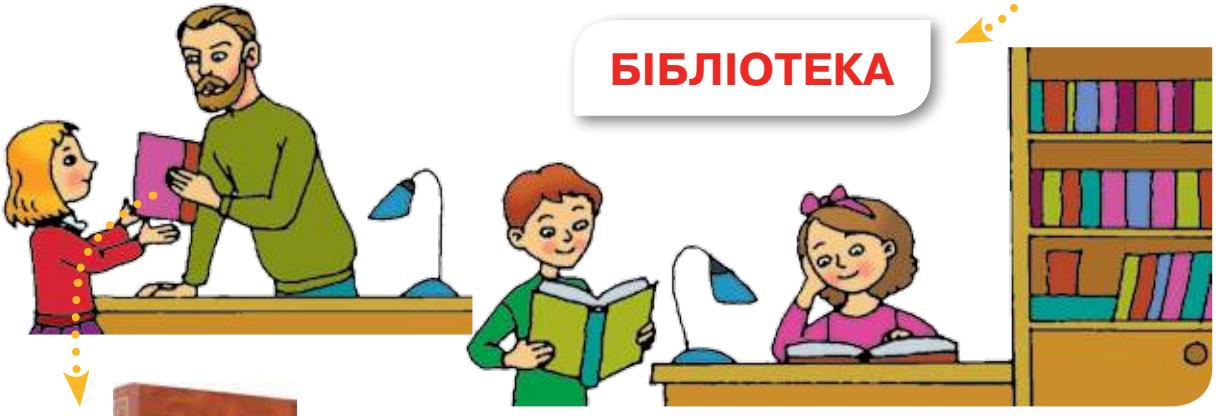

Великий тлумачний словник сучасної української мови видається в 20-ти томах.

Книжки, у яких зібрано слова мови, називаються словниками. Тлумачний словник містить пояснення слів, їхніх значень.

Послухай уривок із вірша Дмитра Білоуса «Клумачний словник». Поясни слово, яке неправильно записав хлопчик.

У тлумачному словнику знайдіть слово з вашого довкілля, значення якого ви не знали, і представте його.

Увічливість (чемність, ґречність) — це шанобливе спілкування з людьми.

Які слова допомагають привітатися, вибачитися, подякувати, попрощатися?

Доброго ранку!
Привіт!
Добрий день!
Добрий вечір!

Будь ласка!
Спасибі!
Дякую!
Щиро дякую!

Вибач!
Перепрошую!
Даруйте!
Пробачте, будь ласка!

До побачення!
До зустрічі!
На все добре!
Бувайте здорові!

Сонцезайчик і Краплинка запрошують обговорити оповідання та комікс.

Розшифруй приказку.

Слова щирого вітання дорожчі за частування.

Осінь

Слово. Значення слова

За допомогою слів ми спілкуємося, розповідаємо про те, що відчуваємо, що бачимо навколо.

Розгляньте малюнок. Назвіть ознаки осені.

Відгадай загадку. Поясни значення слова-відгадки.

Дивний ключ у небі лине —
Не залізний, а пташиний.
Цим ключем в осінній млі
Відлітають ...

Слова можуть уживатися в прямому чи переносному значенні.

Утвори словосполучення, у яких слова вживаються в переносному значенні.

ЗОЛОТА

СУМНИЙ

Розшифруй прислів'я.

Добре слово солодше за мед.

Слова позначають предмети, ознаки, дії, стани, явища, процеси.

Пригадайте літо. Які предмети зображено на малюнках? Що робили діти влітку? Який малюнок не відповідає темі?

Гра-дослідження

Що називають слова?

Загадай загадку сусідові. Вибери малюнок і розкажи: хто? що робить? який предмет?

Предмет	**Ознака**	**Дія**
Хто? Що?	Який? Яка? Яке? Які?	Що робить? Що зробить?

Слово дає найменування предметам, явищам, ознакам, діям.

В українській мові є слова, які звучать однаково, але мають різні значення. А є багатозначні слова.

Назви зображені на малюнках предмети. Поясни значення названих слів. Доведи, що твердження правильні.

Це різні за значенням слова.

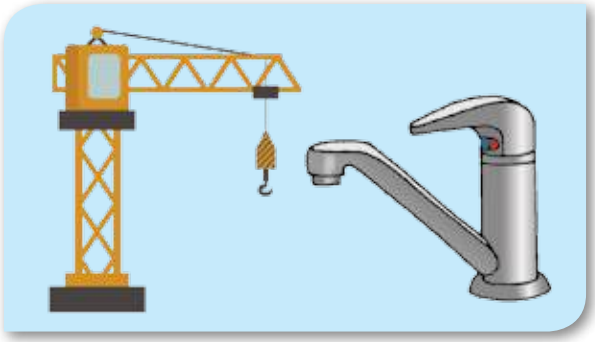

КРАН КРАН

Це багатозначне слово.

КРИЛО

Є слова, які читаються однаково і зліва направо, і справа наліво. Перевірте!

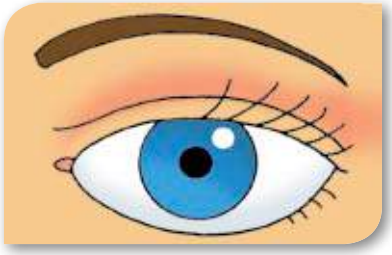

ОКО

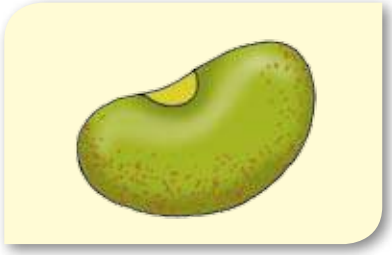

БІБ

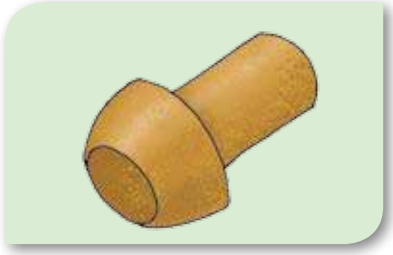

КОРОК

Знайди в скоромовці слова, які читаються однаково і зліва направо, і справа наліво.

Баба Алла й дід Пилип
зараз тут посадять біб.

Моя Батьківщина

Речення. Знаки в кінці речення

Усне та писемне мовлення складається з речень. Речення — це одне чи кілька слів, що виражають певну думку.

Гра-дослідження

Речення — висловлена думка

Чи зрозуміли ви, про що повідомляють у цих написах?

моя
діти
любити
Україна
батьківщина

люди
наша
Земля
планета
берегти

Перевірте, чи правильно висловлена думка.

Моя батьківщина — Україна.
Діти, любіть Україну!

Наша планета — Земля.
Люди, бережіть планету!

Щоб думка була зрозумілою, потрібно правильно поєднати слова в реченні.

Розшифруй прислів'я.

За морем тепліше, та вдома миліше.

За метою висловлення речення бувають **розповідні** — повідомлення (**. !**), **питальні** — запитання (**?**), **спонукальні** — спонукання до дії (**. !**).

Розгляньте малюнки. Подумайте, що можна про них розповісти, запитати, які побажання можна висловити. Складіть розповідні, питальні та спонукальні речення.

Яке місто зображене на світлинах?
Що ти можеш повідомити про Київ?
Про що хочеш запитати?
Вислов побажання киянам та гостям міста.

Емоції — це вияв переживань людини, її негативного чи позитивного ставлення до навколишнього світу.

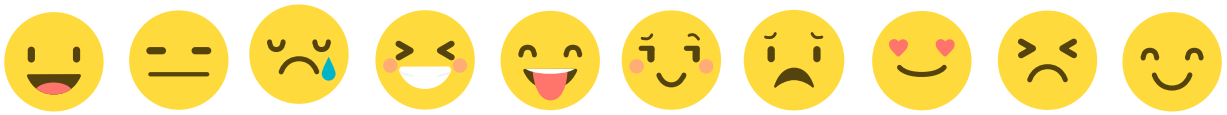

Емоційно забарвлені речення вимовляються з почуттям радості, захоплення, подиву, обурення. Такі речення називають окличними (**!**).

Павло Тичина

ДОБРИДЕНЬ ТОБІ, УКРАЇНО МОЯ!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маються, квітують поля —
Добридень тобі, Україно моя!

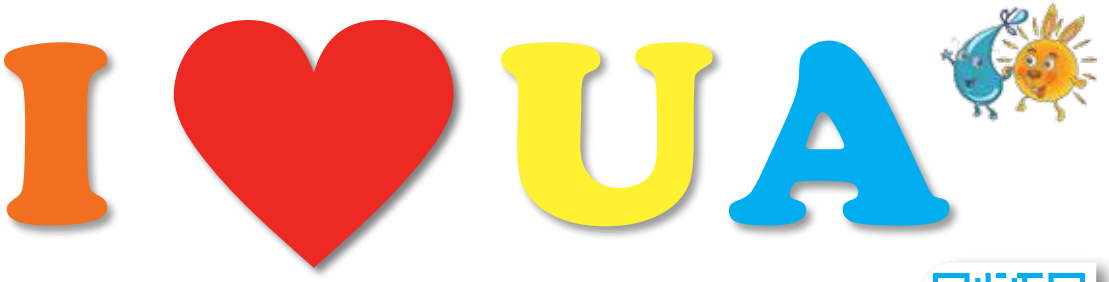

Послухай вірш Анатолія Бортняка «Де ти живеш?». Чому герої не змогли порозумітися? Утвори подібний діалог.

Складіть за малюнками окличні речення. Вимовте їх з відповідною інтонацією.

Розшифруй прислів'я.

Рідна землиця і уві сні сниться.

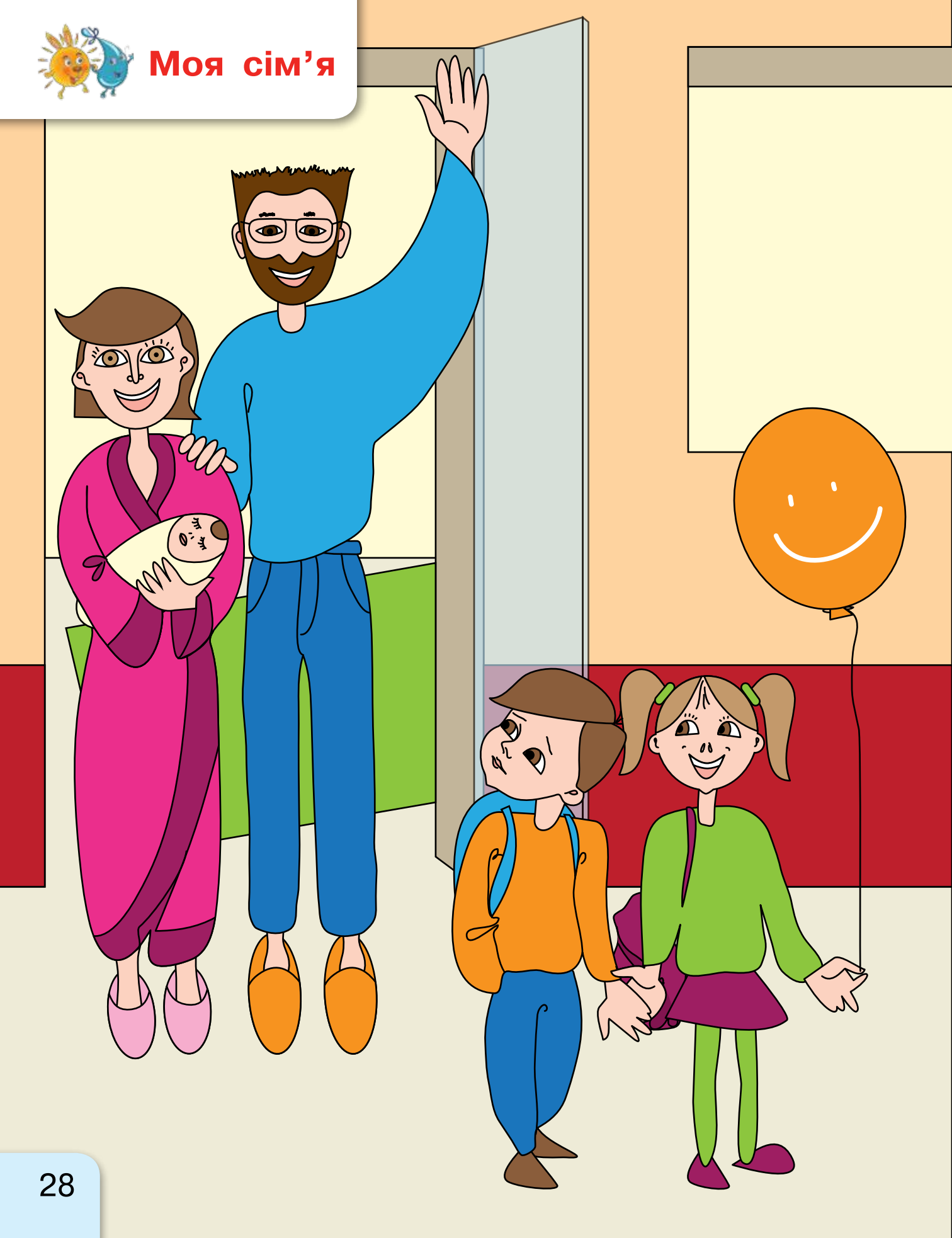

Слова, що служать для зв’язку слів у реченні. Текст

В українській мові є слова, до яких не можна поставити питання. Їх називають службовими.

Службові зв’язківці

Складіть речення за малюнком.

Постав питання до всіх слів у реченні. Знайди слова, до яких питання поставити не можна. Спробуй вилучити ці слова. Що сталося з реченням?

Сім’я гуляє ···➤ **в** ···➤ парку.

Хлопчик їде ···➤ **на** ···➤ велосипеді.

Службові слова служать для зв'язку інших слів у реченні.

Гра-дослідження

Як використовують службові слова?

Складіть речення за малюнками і початком.

У родині … (дайте імена дітям) люблять …

Які службові слова допомогли побудувати зрозуміле речення?

Службові слова допомагають зв'язати інші слова в реченні за змістом.

Спробуй запам'ятати і повторити лічилку.

Варвара Гринько

Мама, тато, дід, бабуся —
Всіх назву, не помилюся.
Старший брат, сестра і я —
Отака у нас сім'я.

Розкажи про свою сім'ю, використовуючи службові слова.

Ми висловлюємось за допомогою пов'язаних між собою речень.

Послухай текст. Поміркуй, про що в ньому розповідається.

СІМЕЙНІ ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ

Багато родин мають свої звичаї та традиції. Наприклад, традиція збиратися разом на день народження найстаршої людини в родині.

Сімейні звичаї та традиції дуже важливі. Вони згуртовують родину.

Текст — об'єднані за змістом речення. Те, про що розповідається в тексті, — це його тема.

Складіть за малюнком колективну розповідь «У бабусі Ганни свято».

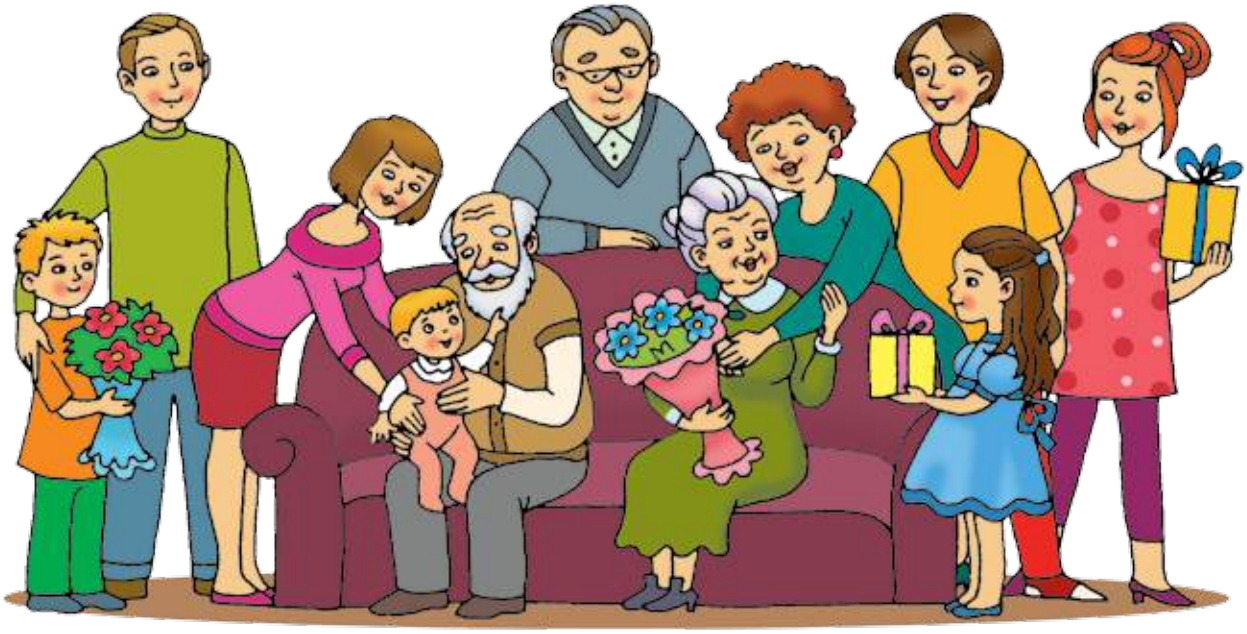

Намалюй малюнок та підготуй розповідь на тему «Традиції моєї родини».

Техніка, яка допомагає

Звуки. Звуки мовлення

Звуки — найменші одиниці мови. З них утворюються слова.

Які звуки ми вимовляємо і чуємо? Назви предмети, які утворюють немовні звуки.

Дослідіть, як утворюються мовні звуки.

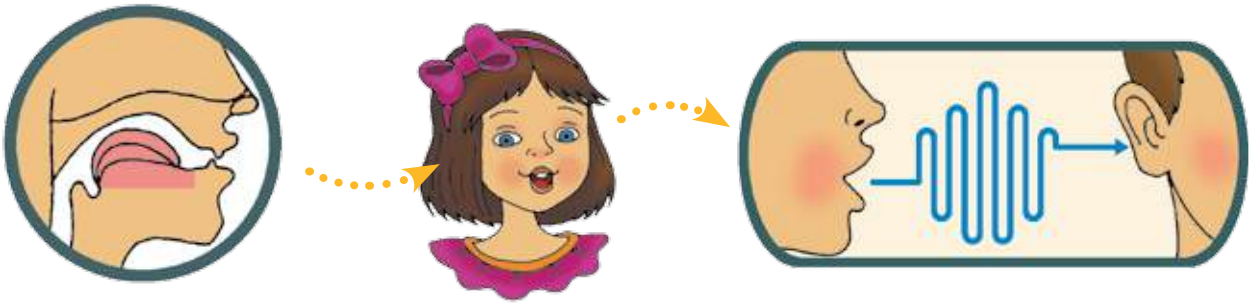

Мовні звуки — це звуки, які утворює людина за допомогою артикуляційного апарату.

Відгадай загадку. У слові-відгадці назви звуки.

Нам показує вікно
спорт, новини і кіно.

Складіть загадку про помічників людини — ґаджети.

В українській мові розрізняють голосні та приголосні звуки.

Гра-дослідження

Голосний чи приголосний?

Вимовте різні мовні звуки. Спостерігайте, як вони утворюються.

Голосні звуки

Повітря проходить через рот вільно.

[а], [о], [у], [е], [и]

Приголосні звуки

Повітря долає перешкоди:

губи — [б], [п]...

язик і зуби — [з], [с], [д], [т]...

язик і піднебіння — [ш], [р], [г], [й]...

Голосні звуки утворюють за допомогою голосу. Приголосні — за допомогою голосу й шуму.

Спробуй запам'ятати і повторити.

Ігор Січовик

УЧУ Я ЗВУКИ ГОЛОСНІ

Чому так весело мені?
Бо вчу я звуки голосні.
Їх рівно шість. Я всі назву:
[а], [і] та [е], [о], [и] та [у].

В українській мові шість голосних звуків. На письмі вони позначаються десятьма буквами.

[а]	[е]	[и]	[і]	[о]	[у]
Аа Яя	Ее Єє	Ии	Іі Її	Оо	Уу Юю

Щоб відрізнити від букв графічне зображення звуків, використовують квадратні дужки: **[**а**]**, **[**н**]**, **[**с**]**.

Сонцезайчик і Краплинка запрошують обговорити оповідання та комікс.

Підготуйте за картинками повідомлення на тему «Комп'ютер у нашому житті».

А-а-а!

И-и-и!

У-у-у!

О-о-о!

Е-е-е!

І-і-і!

Розшифруй прислів'я.

Техніка розумна, а людина — розумніша.

Ігри та розваги

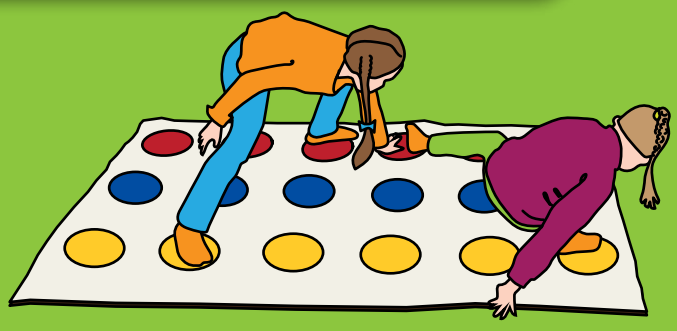

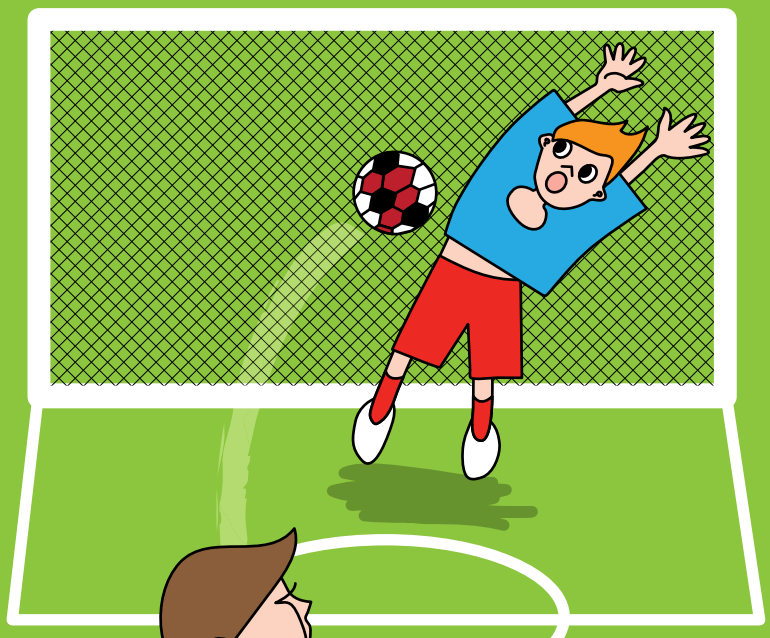

Приголосні звуки: дзвінкі і глухі, тверді і м’які

Приголосні звуки творяться за допомогою голосу і шуму або тільки шуму.

Вимов найдзвінкіші приголосні звуки.

[в], [й], [р], [м], [н], [л]

Придумайте дітям імена, які починаються з цих звуків. Складіть речення за змістом малюнків. Поміркуйте, які мовні звуки можуть вимовляти ці діти.

У які ігри ви любите гратися наодинці, а в які — з друзями? Чи використовуєте мирилки?

МИРИЛКА

Мир миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі,
Ми дружечки класні.
Обіймімося!
Помирімося!

Дзвінкі приголосні звуки утворюються за допомогою голосу й шуму, а глухі — тільки шуму.

Гра-дослідження

Як вимовляються приголосні звуки?

Вимовте пари дзвінких і глухих звуків спочатку пошепки, а потім уголос.

дзвінкі	[б]	[д]	[з]	[ж]	[дж]	[дз]	[г]	[ґ]
глухі	[п]	[т]	[с]	[ш]	[ч]	[ц]	[х]	[к]

Обидва звуки кожної пари **пошепки** вимовляються **однаково**, а **голосно** — вимова **відрізняється**!

Під час вимовляння дзвінких звуків чуємо голос і шум. Глухі звуки утворюються за участю шуму.

Послухай і повтори лічилку, чітко вимовляючи приголосні звуки.

Підготуйте за картинками повідомлення на тему «Небезпечні ігри».

Вибирайте для гри безпечні місця!

Приголосні звуки в українській мові бувають тверді і м’які.

З’ясуй, чи однаково вимовляються перші і останні звуки в парах слів.

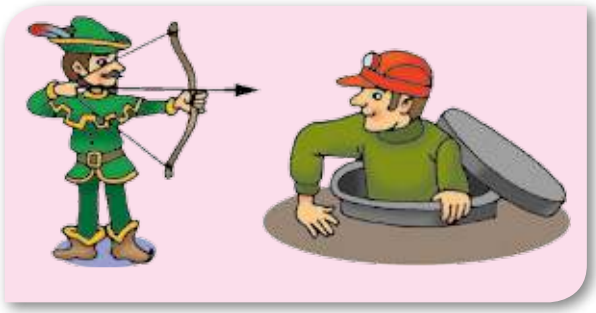

лук ···➤ люк

тин ···➤ тінь

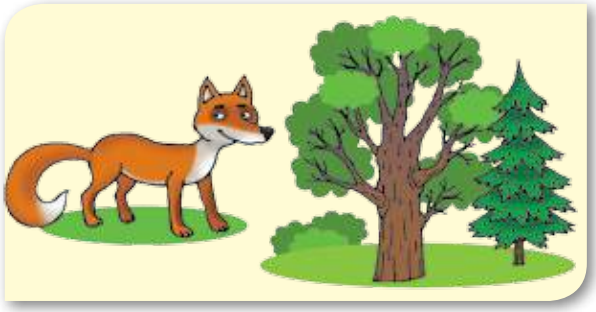

лис ···➤ ліс

сад ···➤ сядь

Після букв на позначення м’яких звуків пишуть **ь**, **і**, **я**, **ю**, **є**. А буква **й** завжди позначає м’який звук.

Спробуй запам’ятати і повторити лічилку, чітко вимовляючи приголосні звуки.

Богдан Стельмах

Раз, два, три, чотири, п’ять!
П’ятеро пташат летять! —
Перше, друге, третє... п’яте.
Йду четвертого шукати.

Театр

Склад. Поділ слів на склади. Наголос

Склад — це одиниця мовлення, що вимовляється одним поштовхом повітря, яке ми видихаємо.

Гра-дослідження

Скільки складів у слові?

Поставте руки під підборіддя і чітко вимовляйте слова. Що помітили?

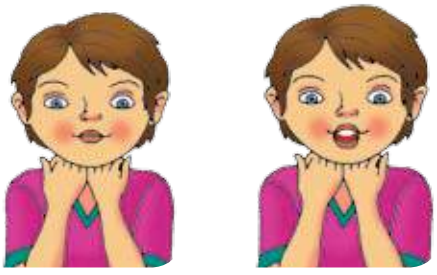

1	2	3	багато
дім	діти	корито	вареники
стіл	зима	зозуля	паляниця
хліб	пиріг	бабуся	переконати

Одним поштовхом повітря вимовляється один склад. Складів у слові стільки, скільки голосних звуків.

Підготуйте повідомлення на тему «Театр».

Порахуй, скільки складів у словах.

зал, театр, сцена, актор, глядач, квиток, режисер, звукооператор, вистава

Перевір себе: порахуй, скільки в словах голосних звуків. Кількість голосних і складів у слові має збігатися.

Склад — частина слова, у якій завжди є голосний звук. У складі може бути один або кілька приголосних.

Прочитай або повтори вірш, ділячи слова на склади.

Дмитро Чередниченко

МАЛЮНОК

Котик
Згорнувся
Калачиком —
На-
ма-
лю-
ва-
ла
Я
Квачиком.
Ще домалюю олівчиком —
І буде вже котик
На стільчику.

Дикція — виразна вимова звуків, складів, слів, що забезпечує розуміння мовлення.

Потренуй дикцію — виразно промов рядки.

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
А цибуля з часником,
А дівчина з козаком!

Наголос — це виділення голосом одного зі складів слова.

Порівняй пари слів. Як наголос змінює значення слова?

за́мок ···➤ замо́к

бра́ти ···➤ брати́

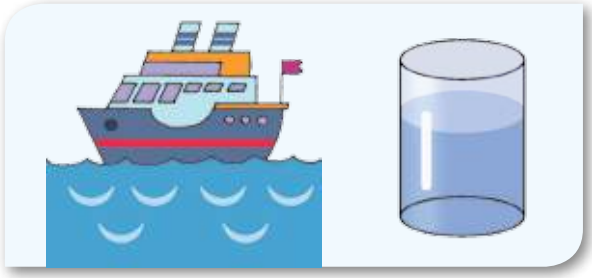

во́ди ···➤ води́
океану склянка

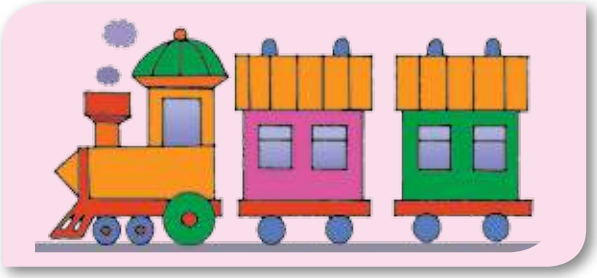

по́тяг ···➤ потя́г

Деякі слова пишуться однаково, мають різне значення, а різняться наголосом.

Сонцезайчик і Краплинка запрошують обговорити оповідання та комікс.

Придумайте початок і завершення до тексту.

ДОСЛІДНИКИ РІДНОГО КРАЮ

Хто? Які? Що зробили?

Відшукали старий замок на високій горі. Старий замок ледве відімкнули!

Мода

Букви на позначення звуків мовлення

Звук і буква — різні поняття. Звук ми чуємо і вимовляємо, букву — бачимо і пишемо.

Гра-дослідження

Букви і звуки

Познайомтеся з назвами букв. Порівняйте назву букви зі звуком, який позначає буква.

Любов Голота

АБЕТКА-ЛІЧИЛКА

А, **Бе**, **Ве**, **Ге**, **Ґе**, **Де**, **Е** —
Ось вже перша сімка є.
Є — не сім, а вісім! —
Сперечались **Же**, **Зе**, **И** —
Далі пісеньку вели.

І — мирило **Ї**х, а **іЙ** —
в шапочці стоїть новій.
Ка, еЛ, еМ, еН, **О**, **Пе, еР**
разом ходять відтепер.

еС — свистало, **Те** — товклось,
У, **еФ**, **Ха**, **Це**, **Че** здалось:
Ша і **Ща** в гурті зівак
Загубили **ь (м'який знак)**.
Ю і **Я** не вийшли з гри:
— Всі ми тут, нас — тридцять три!

Кожна буква має назву. За звучанням назва може не збігатися зі звуком, який передає буква.

Алфавіт — це представлені в певному порядку букви, що передають на письмі звуки мови.

До слова «алфавіт» близькі за значенням «азбука» і «абетка». Дізнайся про походження цих слів.

Абе́тка — від назв перших двох букв української абетки **«а»** і **«бе»**.

А́збука — від назв перших букв **«аз»** і **«буки»** давньої слов'янської азбуки.

Алфаві́т — від назв перших букв грецького алфавіту **«альфа»** і **«віта»**.

Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

ТАКА РІЗНА МОДА

Мода — це поширені серед людей у певний період смаки, звички, вподобання.

Наприклад, в Україні зараз у моді вишиванки. Але мода буває не лише на одяг. Модно розмовляти українською. Жити в гармонії з природою також модно. А ще існує мода на книжки.

Розшифруй прислів'я.

Без абетки і книжки не було б.

Український алфавіт налічує 33 літери. На позначення звуків передбачено два накреслення літер: велика і мала.

Відшукай букву, з якої починається твоє ім'я.

Аа Аа	Бб Бб	Вв Вв
Гг Гг	Ґґ Ґґ	Дд Дд
Ее Ее	Єє Єє	Жж Жж
Зз Зз	Ии Ии	Іі Іі
Її Її	Йй Йй	Кк Кк
Лл Лл	Мм Мм	Нн Нн
Оо Оо	Пп Пп	Рр Рр
Сс Сс	Тт Тт	Уу Уу
Фф Фф	Хх Хх	Цц Цц
Чч Чч	Шш Шш	Щщ Щщ
ь ь	Юю Юю	Яя Яя

Відгадай загадку.

По білому полю чорним маком сіяно.

Пригоди крапельки

Буква А а

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **А**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква А?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **А**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**а**]?

аґрус
айстр**а**
акул**а**
ан**а**н**а**с
авок**а**до
абрикос
апельсин

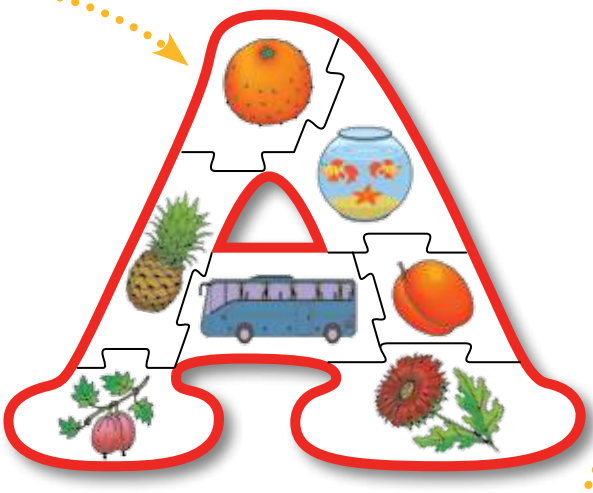

Ай!
Алл**а**
Антон
акація
автобус
акваріум
автомобіль

Буква **А** позначає голосний звук [**а**].

Об'єднай слова в групу за спільною ознакою — назви фруктів.

Презентуй свою букву **А**.

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **А** підкреслені?

АНГЕЛИ ДИТИНИ

Перед своїм народженням дитина запитала у Бога:

— Як же я житиму на світі, адже я така мала і беззахисна?

Бог відповів:

— Не бійся, я подарую тобі ангелів, які піклуватимуться про тебе. Вони вже чекають. Твої ангели захистять тебе, навіть ризикуючи власним життям.

— Як зватимуть моїх ангелів?

— Їхні імена не мають значення. Ти звати-меш їх тато і мама.

— Тато. Мама. Тато. Мама! Мама! — промовляла новонароджена дитина. А всі навколо чули тільки звук:

— А-а-а-а-а-а-а-а!

Розшифруй прислів'я.

Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько.

Буква У у

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **У**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **У**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **У**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**у**]?

урок
удав
увага
учень
уміння
учитель
учениця

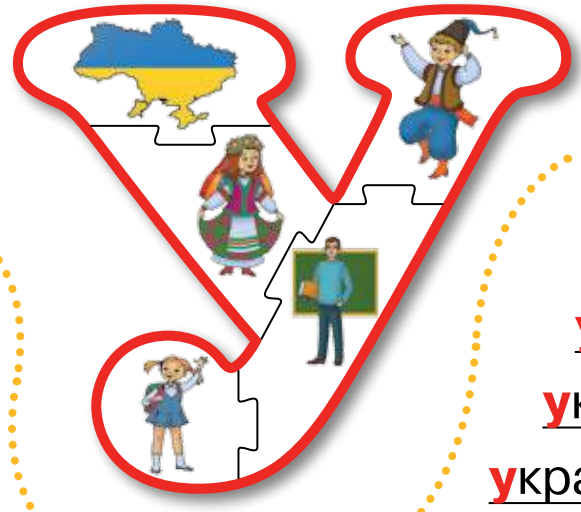

убір
уклін
урожай
Україна
українка
українець
український

Буква **У** позначає голосний звук [**у**].

Склади розповідь на тему «Україна».

Відшукай у довкіллі букву **У**. Презентуй свою букву **У**.

Поміркуйте, яку інформацію передають звуки [**а**] і [**у**].

— Уа-уа-уа! Уа-уа-уа-уа!
— Аа-аа-а! Аа-аа-аа! Аа-а-а!

— Ау-у! Ау-ау-уу!

Продовж розповідь за початком.

Паротяг

Електропоїзд

Потяг «Інтерсіті»

Під час руху поїздів завжди використовували звукові сигнали…

Три коротких:
У! У! У!

Стій! До станції наближається потяг!

Один довгий:
У-у-у-у-у-у-у!

Потяг вирушає!

Три довгих:
У-у-у-у-у-у-у! У-у-у-у-у-у-у! У-у-у-у-у-у-у!

Потяг гальмує!

Один довгий і три коротких:
У-у-у-у-у-у-у! У! У! У!

Загальна тривога!

Буква М м

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **М**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **М**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **М**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**м**]?

мак
мама
миша
муха
малина
метелик
морозиво

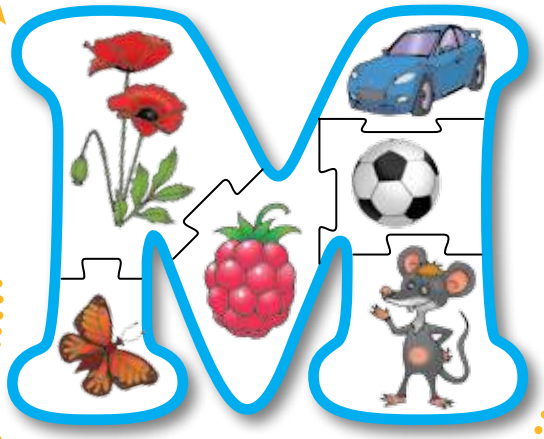

мир
м’яч
мапа
музика
мудрість
мужність
милосердя

Буква **М** позначає приголосний звук [**м**].

Яке слово зайве в першому стовпчику? Поясни значення підкреслених слів.

Презентуй свою букву **М**.

Як поводяться малята? Що ви їм порадите?

— Му-у!
— Му-му-у-у!
— Му-му-му!

— А-а-ам!
— Ам-м!
— Ам-ам!

— А-аа-аа-а-а!
— А-а-а-а-а-а!

— Ма-а-а!
Уа-уа-а-а!

— Ма-ма! Мама!
— А-а-а-а-а!

Читай виразно. Спостерігай за звуками, які позначені виділеними буквами. Зверни увагу на виділені знаки.

Анатолій Костецький

МАМА

Ще в колисці немовля
Слово «мама» вимовля.
Найдорожче в світі слово
Так звучить у рідній мові.
Мати, матінка, матуся,
Мама, мамочка, мамуся! —
Називаю тебе я,
Рідна ненечко моя!

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **М** підкреслені?

Василь Сухомлинський

СИВА ВОЛОСИНКА

Маленький Михайлик побачив у косі матері три сиві волосинки.

— Мамо, у вашій косі три сиві волосинки, — сказав Михайлик.

Мама усміхнулась і нічого не промовила. Через кілька днів Михайлик побачив у материній косі чотири сиві волосинки.

— Мамо, — сказав Михайлик здивовано, — у вашій косі чотири сиві волосинки, а було три... Чого це майже посивіла ще одна волосинка?

— Від болю, — відповіла мати. — Коли болить серце, тоді й сивіє волосинка...

— А від чого ж у вас боліло серце?

— Пам'ятаєш, ти поліз на високе-високе дерево? Я глянула у вікно, побачила тебе на тоненькій гілці. Серце заболіло, й волосинка посивіла.

Михайлик довго сидів задумливий, мовчазний. Потім підійшов до мами, обняв її і тихо спитав:

— Мамо, а коли я на товстій гілці сидітиму, волосинка не посивіє?

Поміркуйте і дайте відповідь хлопчику.

Зима

Буква И и

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **И**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **И**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **И**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**и**]?

лис
сир
мило
сини
брати
лисички
сирники

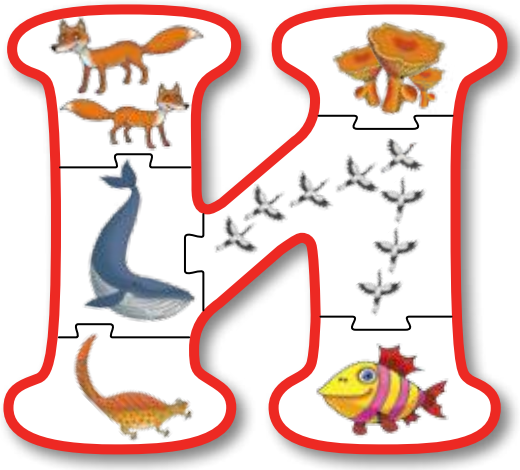

кит
лин
риба
вирій
індик
тритон
звичай

Буква **И** позначає голосний звук [**и**].

Поясни значення підкреслених слів. За якою ознакою можна їх об'єднати?

Презентуй свою букву **И**.

Прочитайте вірш. Спостерігайте за звуками, що позначені виділеними буквами. Поміркуйте: який малюнок відповідає змісту віршика? Чому?

Леся Вознюк

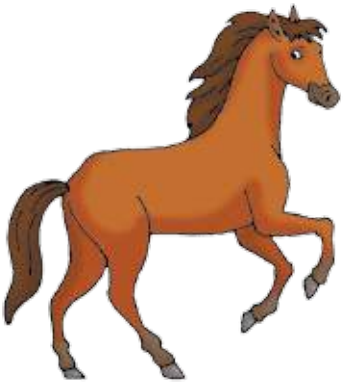

Через ни**ви** і луг**и**
Скаче кон**и**к — **и**-г**и**-г**и**!

Ич, як**и**й! **И**ч, як**и**й!
І швидк**и**й, і прудк**и**й!

Т**и**, гр**и**вастий, схамен**и**ся,
Відпоч**и**т**и** зуп**и**н**и**ся.

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

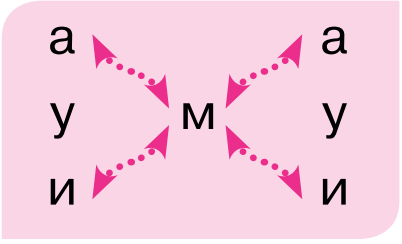

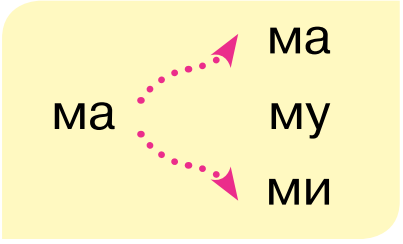

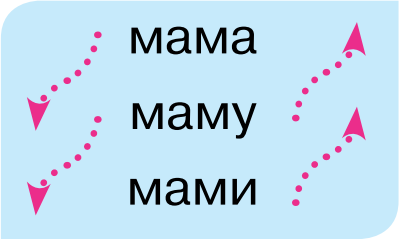

Доповни розповідь.

Випав сніг. Ми зліпили снігову ... .
З вуглинок зробили їй ... .
З моркви зробили ... .
На голову наділи ... .
Нам було дуже ... .
А снігова ... стоїть і виблискує на сонечку.

Буква І і

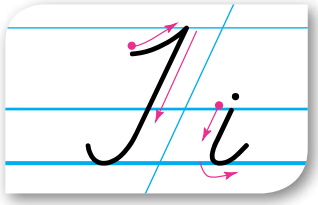

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву І.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква І?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **І**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [і]?

ікра
індик
іграшка
іменини
інд**і**анець
інструкц**і**я
інструменти

Ім’я
Ігор
Іван
Інна
Ілля
Ірина
Іванна

Буква **І** позначає голосний звук [**і**].

Чому слова в правому стовпчику написані з великої букви? Склади з ними речення.

Відшукай у довкіллі букву **І**.

Відгадай загадку. Спостерігай за звуками, що позначені виділеними буквами.

Світлана Коляда

Полiтала зiрочка, полiтала,
Сiла на долонечку і розтала.
На долонi слiзонька-крапелинка.
То не просто зiрочка, то — ...

Прочитайте і доповніть речення.

У мами — ми!
Ми у мами (які діти?).
Мамі ми подарували (що?).
Маму ми (що робимо?).

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

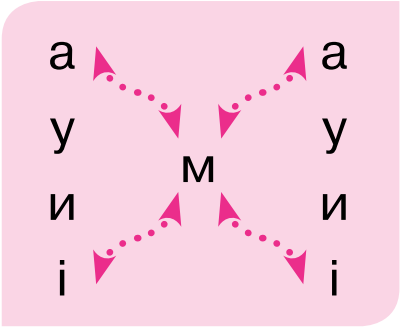

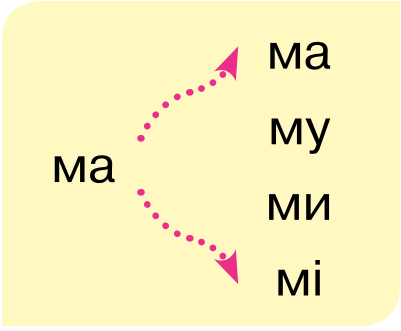

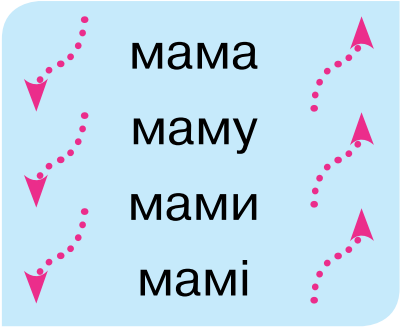

Які слова в скоромовці різняться однією буквою? Які звуки в них різні?

Кит кота по хвилях катав —
Кит у воді, кіт на киті.

Буква Н н

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **Н**.

Гра-дослідження

Які звуки позначає буква **Н**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **Н**. Чітко вимовте слова та визначте місце звуків [**н**], [**н′**].

ніч	**н**іж
не**н**я	**н**ога
нора	**н**итки
народ	**н**ожиці
начи**н**ка	**н**осоріг
нагорода	**н**арциси
народже**нн**я	**н**амисто

Буква **Н** позначає приголосні звуки — твердий [**н**] або м’який [**н′**].

З підкресленими словами склади фантастичну розповідь.

Знайди в довкіллі букву **Н**. Презентуй свою букву **Н**.

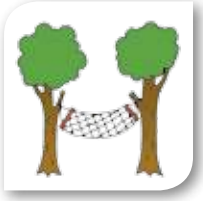

Роздивись малюнки і прочитай написи. Прокоментуй дії на малюнках.

Ну-ну-ну!

Но-но-но!

Виразно промов чистомовку.

На-на-на — сіла горличка одна.
Но-но-но — світить сонце у вікно.
Ні-ні-ні — синє небо у вікні!

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

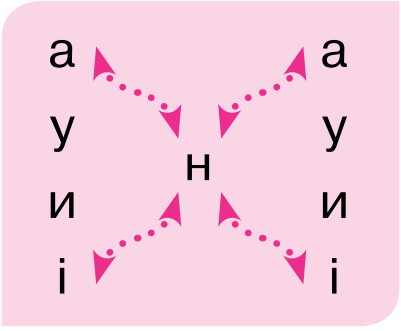

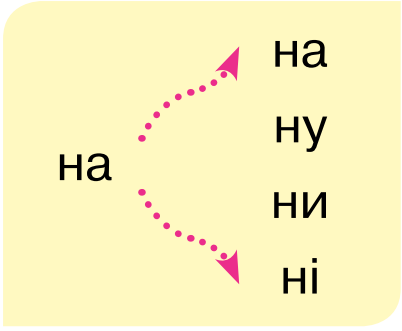

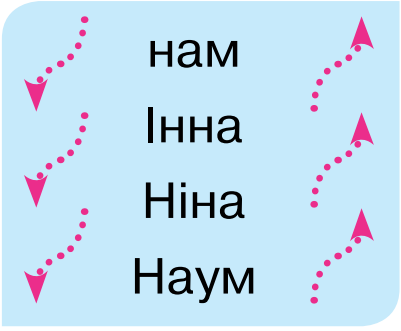

Прочитайте речення. Доповніть їх.

У мами — Інна, Наум і Ніна!
Інна ..., а Ніна — ....
Наум уміє ....
Мамі Ніна, Інна і Наум ....
Мама ...!

Прочитай оповідання із зупинками та передбаченням.

ТЕПЛЕ ОПОВІДАННЯ

З одного села до іншого йшов хлопець із собакою. Було тихо. Ліниво падав сніг.

Перша зупинка. Передбач, як зміниться погода.

Раптом подув шалений вітер і почалася хуртовина. Хлопчик збився з дороги і зупинився під густим кущем. Пригнувши гілля, він умостився на ньому. Собака тремтів від холоду і скімлив.

Друга зупинка. Передбач, як рятуватимуться від негоди герої оповідання.

Хлопець покликав собаку і пригорнув його, впустивши до себе під куртку. Так вони сиділи і зігрівали один одного. Їм навіть здавалося, що хуртеча обходить їх стороною.

Третя зупинка. Передбач, як закінчиться пригода.

Хуга вгамувалася. Собака швидко знайшов дорогу і вивів на неї хлопця. Попереду видніло село.

Закінчення. Передбач, як розгорталися б події, якби твір називався «Холодне оповідання».

За В. Івановим

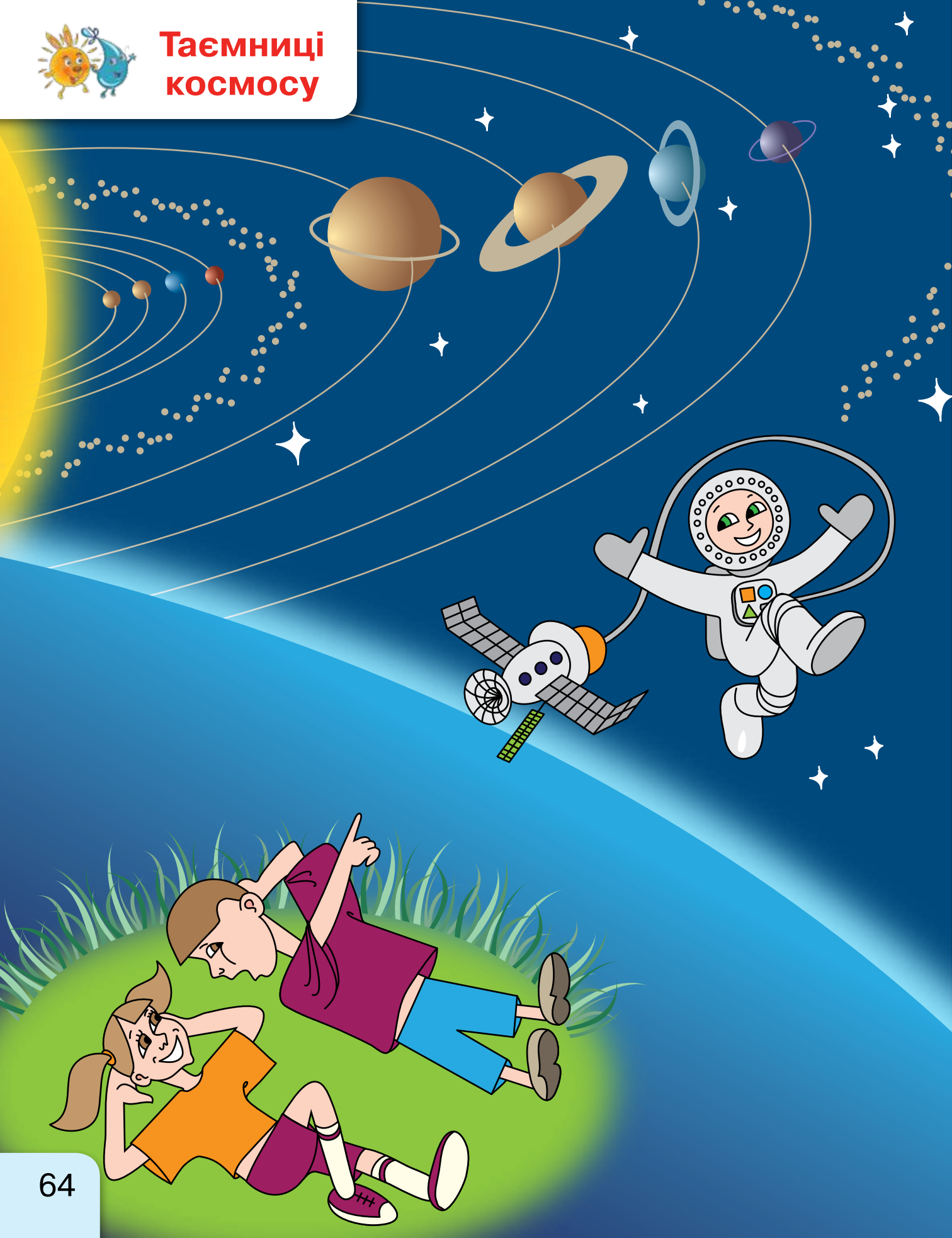

Буква О о

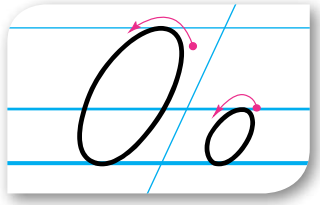

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **о**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква О?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **о**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**о**]?

Ой!
ок**о**
орел
олень
огір**о**к
олівці
окуляри

Оля
Олег
Орест
Олеся
Олекса
Олексій
Олександр

Буква **О** позначає голосний звук [**о**].

Поясни, чому деякі слова написано з великої букви.

Відшукай у довкіллі букву **О**.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

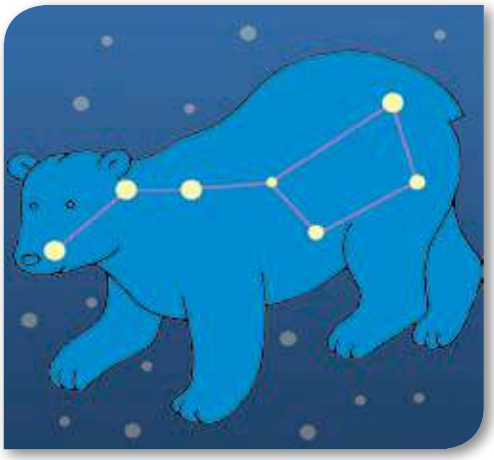

Уночі на небі можна побачити групи зірок, що нагадують різні фігури. Це сузір'я. Одне з них — Велика Ведмедиця. Ще його називають Великий Віз або Ківш. Чому, як гадаєш?

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **О** підкреслені? Чому деякі слова виділені кольором?

ЗОРЯНИЙ ВІЗ

Українська народна легенда

Колись давно трапилася велика посуха. Вода повисихала навіть у колодязях.

Одна дівчина пішла шукати води. Знайшла десь криницю з водою на дні. Набрала води в глечик і понесла додому. Дорогою вона напоїла сімох людей, які страждали від спраги.

Собака теж хотів напитися і перекинув посудину. Останні краплі води злетіли на небо і стали сузір'ям. У ньому сім великих зірок і багато маленьких. Вони нагадують про душі, які врятувала дівчина.

Люди назвали сузір'я Віз, бо за доброту дівчини Бог послав на землю цілий віз дощу.

Буква Л л

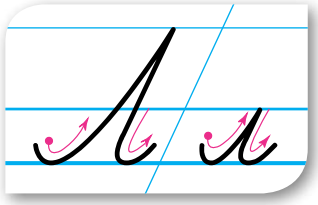

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **Л**.

Гра-дослідження

Які звуки позначає буква Л?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **Л**. Чітко вимовте слова та визначте місце звуків [л], [л′].

лев
лук
літак
лист
ле**л**ека
листопад
листоноша

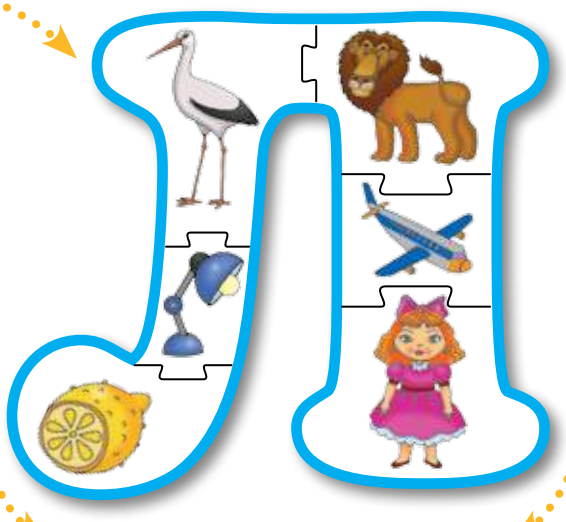

лис
ліки
лікар
ля**л**ька
лимон
лисиця
лікарня

Буква **Л** позначає приголосні звуки — твердий [л] або м’який [л′].

За якою ознакою можна об’єднати підкреслені слова?

Знайди в довкіллі букву **Л**.

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

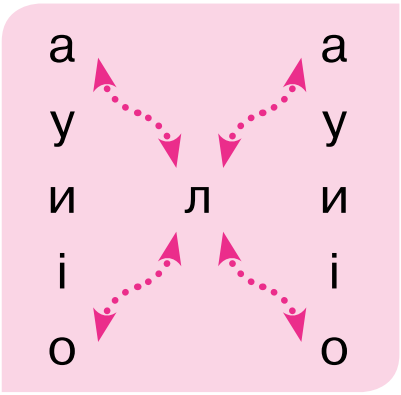

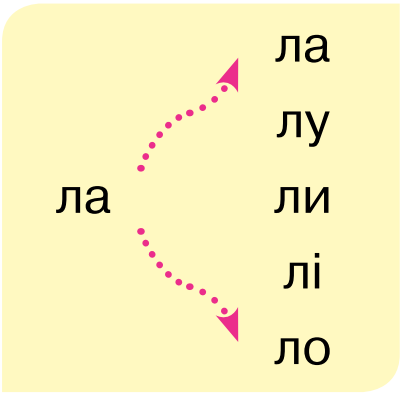

Сонцезайчик і Краплинка запрошують до виконання цікавих завдань.

Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала»; «не знав/ не знала»; «цікаво».

УКРАЇНСЬКИЙ КОСМОНАВТ

Серед **л**юдей, які **л**італи в космос, бу**л**и й українці. За часів неза**л**ежної України в космосі побував **Л**еонід Каденюк. Він був першим, хто взяв із собою український прапор. Завдяки **Л**еонідові Каденюку в космосі про**л**унав гімн України.

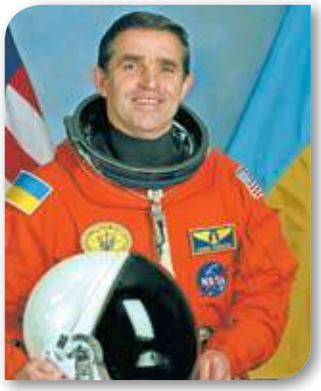

Звичайний український х**л**опчик іще з дитинства знав, що ко**л**ись по**л**етить у космос. Він поставив собі мету і багато працював...

Розшифруй прислів'я.

Наполегливість — запорука успіху.

Буква В в

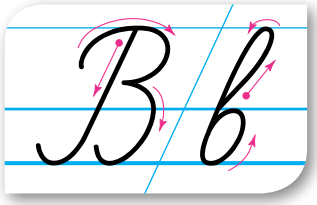

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **В**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **В**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **В**. Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**в**]?

ваза
вовк
вата
вишня
вив**в**ірка
ведмідь
верблюд

віз
віра
вітер
вікно
віник
відро
відлига

Буква **В** позначає приголосний звук [**в**].

Які слова підкреслені? Опиши тварин, яких нема на малюнку.

Представ свою букву **В**.

Скоро мовлю скоромовку.

Ворона проворонила вороненя.
Водовоз віз воду з водопроводу.

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

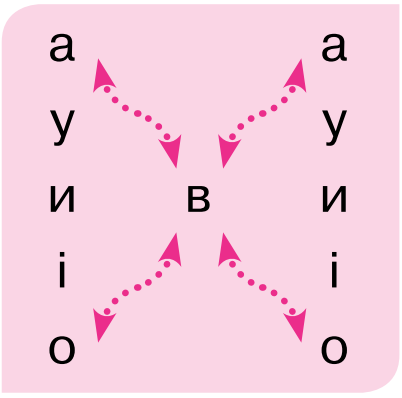

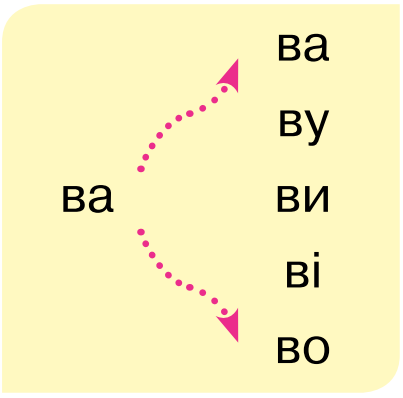

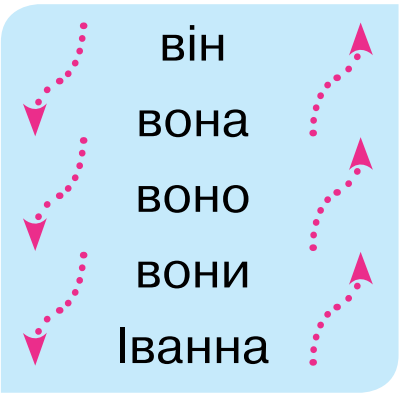

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **В** підкреслені? Чому деякі слова виділені кольором?

Оксана Сенатович

А ЩОБ ЗНАВ ТИ

А щоб знав ти, а щоб знав ти,
і герої-космонавти
теж малятами були —
і ось так, як ти, росли!

Їхні мами теж, бувало,
мали клопотів немало,
бо не завжди у малят
все виходило на лад...

А щоб знав ти, а щоб знав ти,
всі герої-космонавти
теж колись були такі —
дуже вперті малюки...

Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво». Перекажи за виділеними словами.

РУХ ЗЕМЛІ В КОСМОСІ

Земля в космосі обертається навколо Сонця.

Рух Землі навколо Сонця зумовлює зміну пір року. Це постійне явище природи. Один оберт навколо Сонця наша планета робить за рік — 365 днів.

Сонце по-різному освітлює і нагріває півкулі Землі. Коли до Сонця повністю повернута північна півкуля — вона отримує більше тепла та світла, тому настає літо. А Південна півкуля в цей час отримує менше тепла та світла. У цей час тут зима. Коли ж обидві півкулі освітлені однаково, маємо весну або осінь.

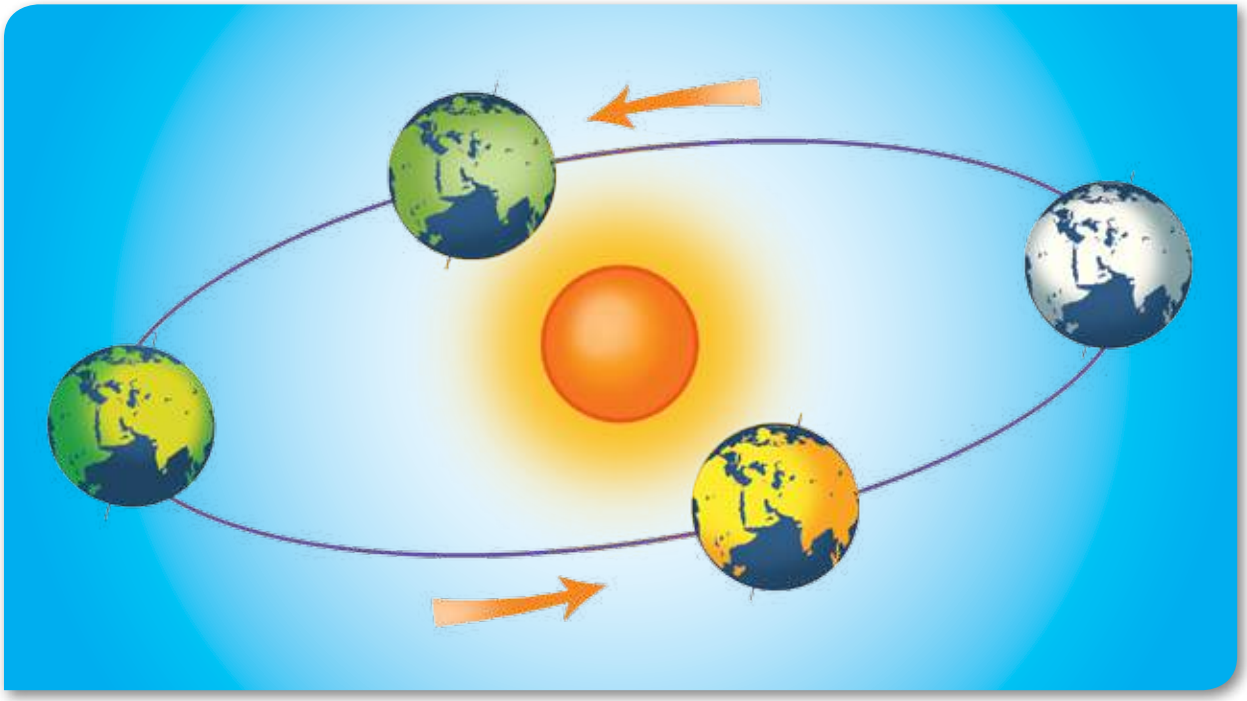

Подорожуємо в часі

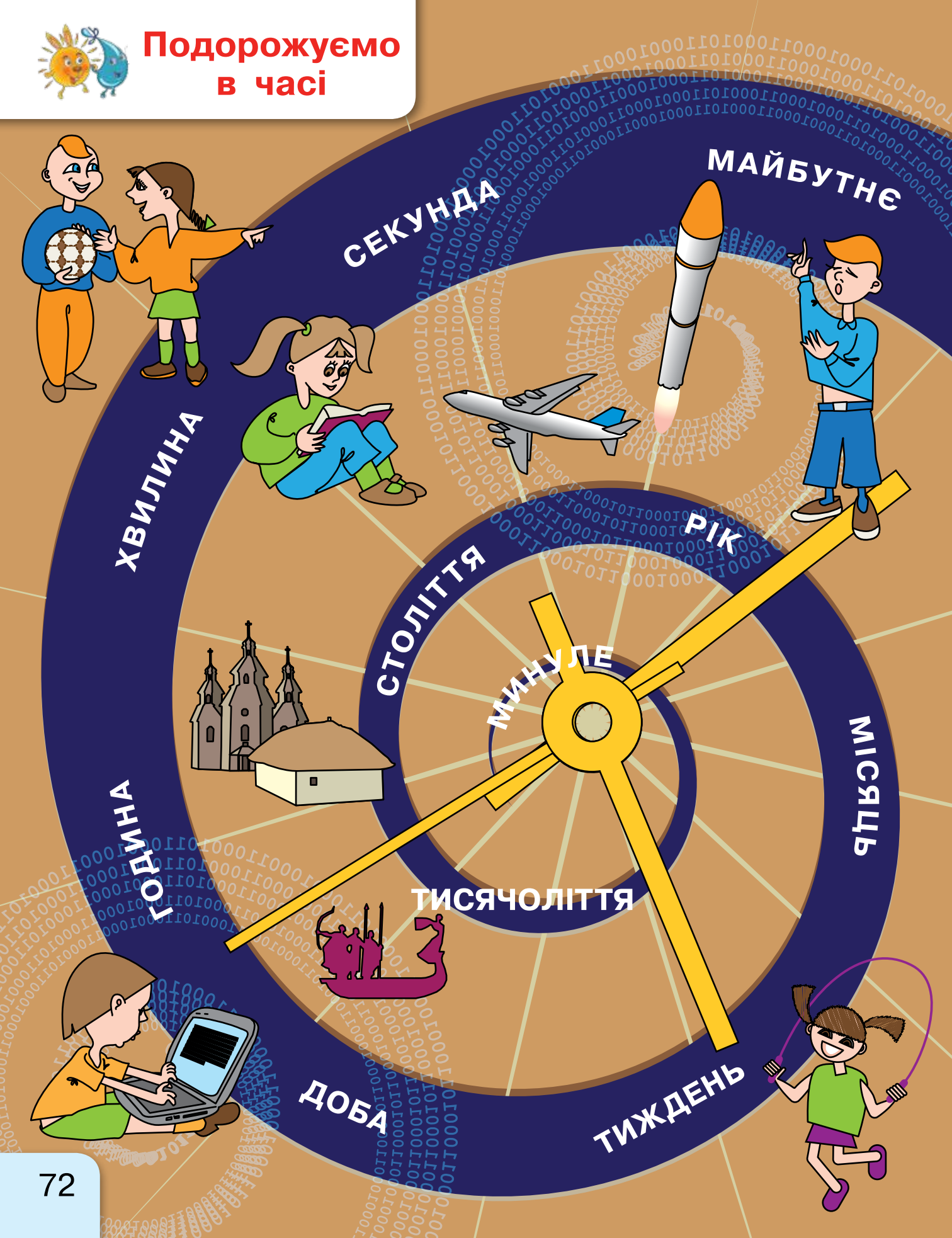

Буква Е е

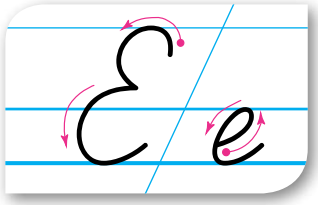

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **Е**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **Е**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **Е**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [**е**]?

ера
екран
ескімо
етаж**е**рка
ескімоска
екскаватор
екскурсовод

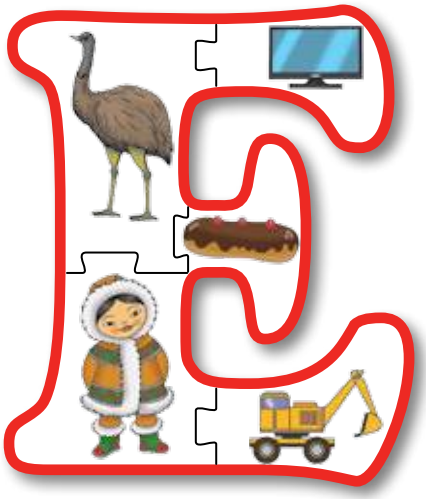

ему
Емма
емоції
енергія
емоційний
економний
ел**е**гантний

Буква **Е** позначає голосний звук [**е**].

Склади речення з підкресленими словами.

Упізнай у довкіллі букву **Е**.

Прочитайте, доповніть новою інформацією і складіть колективну розповідь за початком.

Емма зібрала інформацію про страуса ему.

Ему — австралійський страус.
Це птах, але він не літає.
Важить до 55 кг, зріст до 170 см.
Бігає до 50 км за годину.

Самиця ему відкладає яйця темно-зеленого кольору.
Одне яйце важить до 900 г.
Висиджує яйця самець.

Пташенята ему з'являються на світ смугастими.
Швидко ростуть.
Про пташенят піклується самець.

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **Е** підкреслені?

Ірина Жиленко

Час минає, час мина.
Поспішай! Потрібно встигнуть
за життя усе пізнать,
всі шляхи, ремесла, книги,
і природу, і людей...

Не марнуй хвилин безцінних!
Час минає, час іде
невловимо, безупинно...

Буква Р р

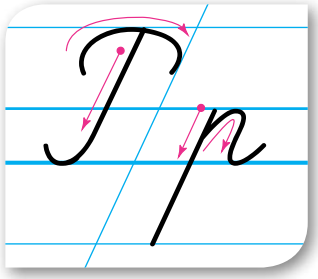

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **Р**.

Гра-дослідження

Які звуки позначає буква **Р**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **Р**. Чітко вимовте слова та визначте місце звуків [р], [р′].

рік
рак
рот
ріка
рука
ревінь
ремінь

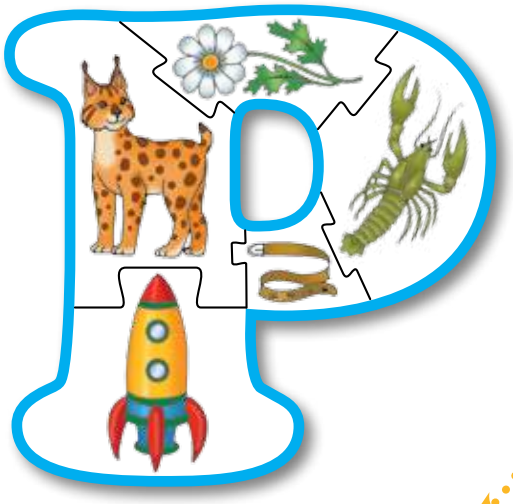

рів
риба
ребра
розум
ракета
равлик
ромашка

Буква **Р** позначає приголосні звуки — твердий [**р**] або м'який [**р′**].

Чим вирізняються підкреслені слова?

Представ свою букву **Р**.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Ранні ластівки — щасливий рік.

Гра «Витівниця стрілочка»

Обери напрям і читай у різному темпі: повільно, швидко.

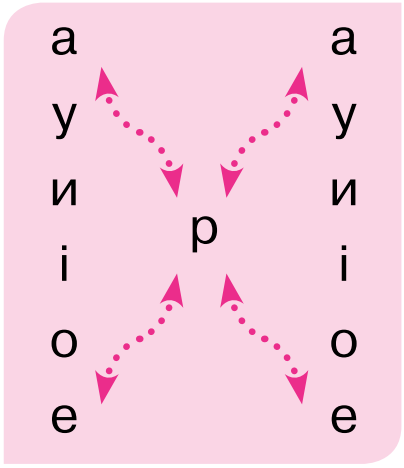

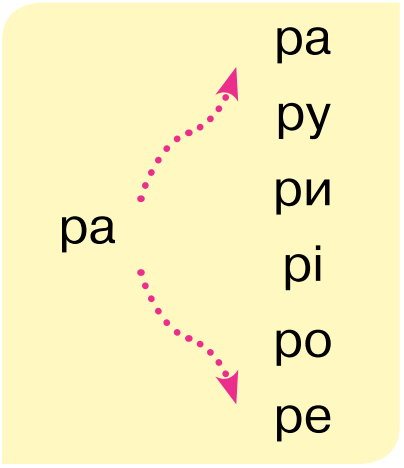

Читайте виразно. Спостерігайте за звуками, які позначені виділеними буквами.

Федір Петров

ПОРИ РОКУ

Січень січе, лютий лютує,
Березень плаче, квітень квітує,
Травень під ноги стелить травицю,
Червень складає сіно в копиці.
Липень медовий бджілок чарує,
Серпень чудовий булки дарує,
Вересень трусить груші в садочку,
Жовтень гаптує клену сорочку,
Йде листопад — застеля килими,
Грудень приходить — початок зими...

Буква Й й

Послухай поспівку О. Янушкевич про букву **Й**.

Гра-дослідження

Який звук позначає буква **Й**?

Назвіть предмети, які прикрасили букву **Й**.
Чітко вимовте слова. Де і як звучить у них звук [й]?

Йой!
йог
йод
йога
йорж
йогурт
йойкати

Ай!
гай
рий
айва
гайок
вуйко
айстра

Буква **Й** позначає приголосний звук [**й**].

Чим відрізняються два стовпчики слів?

Упізнай, де **И**, а де **Й**.

Читайте виразно. Спостерігайте за звуками, які позначені виділеними буквами.

Микола Сингаївський

ПРО ЩО ГОВОРИЛИ ПТАХИ І ЗВІРІ

Ворон шепче воронятку:
— Мій біленький.

Слон гундосить слоненятку:
— Мій маленький.

Заєць каже зайченяті:
— Мій хвостатий.

Гуска шепче гусеняті:
— Мій крилатий.

Лев говорить левенятку:
— Мій ласкавий.

А їжак — їжаченятку:
— Мій лукавий.

Як почув я ті розмови
Птахів, звірів,
Ні зайчиську, ні слонові
Не повірив. А чому?

Сонцезайчик і Краплинка запрошують до виконання цікавих завдань.

Гра «Будь уважним»

Чи всі слова з буквою **Й** підкреслені? Чому деякі слова виділені кольором?

Галина Малик

ВУЙКО ЙОЙ ТА ЛИШИНЯ

(Уривок)

На високій горі стояла хатка. Навколо ріс густий ліс. Хатка стояла на галявині. У хатці жив вуйко Йой.

Його звали так, тому що він любив йойкати. Вийде вранці на ґанок і каже:

— Йой, який гарний ранок!

Або знайде у лісі грибок і гукає:

— Йой, який я грибок знайшов!

А ввечері вуйко Йой сідав на різьбленому ґаночку своєї хатинки.

Сяде та й дивиться на зорі. Подивиться-подивиться, потім зітхне з утіхою і каже:

— Йой, які ж у тому небі зорі гарні!

Порахуй кількість звуків у виділених кольором словах. Що в них спільного? Відповідь шукай у наступній частині букварика.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

Іваниця Галина Афанасіївна

«УКРАЇНСЬКА МОВА. БУКВАР»
підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)
(Частина 1)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Головний редактор *І. Л. Столій.* Редактор *О. О. Якименко*. Технічний редактор *А. В. Пліско.*
Комп'ютерна верстка *О. В. Сідельникової.* Художнє оформлення *В. І. Труфена, О. Л. Квітки*.
Коректори *Н. В. Красна, І. В. Ткаченко.*

В оформленні підручника використані зображення,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання.

Підписано до друку 27.07.2018. Формат 84×108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Рублена. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,40. Обл.-вид. арк. 8,1.
Тираж 24811 прим. Зам. №1508-2018/1.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057)719-48-65, тел./факс (057)719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробника

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРІАДА-ПАК»,
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5340 від 15.05.2017.
Тел. +38(057)703-12-21. E-mail: sale@triada.kharkov.ua

УКРАЇНСЬКА МОВА

БУКВАР

1 клас
ЧАСТИНА 1

Особливості підручника:

- матеріал підручника структурований за тематичними тижнями, які об'єднують знання з різних навчальних дисциплін
- зміст навчального матеріалу мовно-літературної галузі пов'язаний із запропонованою темою тижня
- у підручнику переважають ігрові завдання
- ілюстративний матеріал сприяє формуванню навичок ретельного спостереження і рефлексії, на яких ґрунтуються комунікативна та мовленнєва компетентності

Інтернет-підтримка дозволить:

- формувати медіаграмотність
- через систему QR-кодів освоювати комунікативне медіасередовище
- використовувати текстові, ілюстративні, аудіо- та відеоматеріали для індивідуальної, групової роботи

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ISBN 978-617-09-4426-9
2296 9750
9 786170 944269

Інтернет-підтримка
interactive.ranok.com.ua